

MARMARA BÖLGESİ

Türkiye Prehistoryası açısından az araştırılmış bölgelerimizden biridir. İlk dönem çalışmaları daha çok İstanbul çevresi ile Marmara Denizi kıyılarında yapılmıştır.

Bölgede ilk araştırmanın Kılıç Kökten tarafından başlatıldığı görülmektedir. Kökten 1939 yılında Balıkesir İli ve çevresinde araştırma yaparken bölgenin ilk Paleolitik buluntu yerini saptamıştır. Bu buluntu yeri, İvrindi İlçesi'nin 4 km. güneybatısında yer alan Yağlılar köyündeki Aslanteppe Mevkiidir. Buluntular hakkında bilgi vermeyen Kökten, Orta Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek bir yumru tarlasının bulunduğunu söylemektedir.

Marmara Bölgesi'nde Paleolitik açıdan zengin olan önemli yerlerden biri Pendik ve çevresidir. Deniz kıyısında yer alan Pendik su kaynaklarının bolluğu, kuzeye doğru geri plandaki yüksek tepelerin ormanla kaplı oluşu ve ılıman iklimi ile gerek Paleolitik ve gerekse daha sonraki çağlarda insanların konaklama için tercih ettiği bir yöre olmuştur.

1940 yılında Muine Atasayan kuzey Marmara bölgesinde yaptığı yüzey araştırması sırasında, bugün modern yerleşmenin içinde kalan bir yerde iki yüzeyli bir alet bulmuştur. Araştırmacı kalkerden yapılmış bu oldukça kaba el baltasını Chélléen'e bağlamıştır. Kansu se bu aletin Acheuléen karakterde olduğunu belirtmektedir.

1952 yılında Ş.A. Kansu, Kurbağalıdere ve Göksu Deresi boyunca yaptığı yüzey araştırması sırasında o zaman bahçe ve tarlalarla kaplı olan Fikirtepe (Kadıköy) civarında çoğunun Paleolitik tipte olduğunu söylediği aletler toplamıştır. Kansu bulduğu aletlerden bir ikisinin Alt Paleolitik iki yüzeyli tipolojisi gösterdiğini belirtmekle beraber, çoğunun geç Neolitik Çağ yerleşmesi olan Fikirtepe ile çağdaş olduğunu belirtmektedir. Kansu bir başka yayınında ise Fikirtepe'de Acheuléen bir elbaltası bulunduğunu bildirmektedir.

Daha sonra bu bölgede yapılan araştırmalardan biri Büyük Göksu ve Küçük Göksu deresinin arasındaki sırtın üstünde, bir diğeri Dudullu Köyü'nün çevresinde olmak üzere iki alandan toplanan ve birbirleriyle ilişkili olmayan bağımsız birimler halinde 13 buluntu yeri saptanmıştır. Bu buluntu yerleri İstanbul'un yoğun iskâna uğraması nedeniyle günümüzde tamamen tahrip edilmişlerdir.

Ş.A.Kansu Marmara Bölgesinde yaptığı yüzey araştırmalarına 1959 yılında da devam etmiştir. Yalova İli, Çınarcık İlçesi, Çallica Köyü'nün yakınından geçen Çallica Deresi'nin çakıllı kum tabakaları içerisinde rastgele aletler toplanmıştır. Bunlar olasılıkla bir yerleşme yeriyle ilişkisi olmayan buluntulardır. Kansu bulduğu bu aletler hakkında kazıyıcı oldukları hariç herhangi bir açıklama yapmamaktadır.

Aynı yıl, Ş.A.Kansu Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde de yüzey araştırması yapmıştır. Bu araştirmasında İstanbul'un kuzey batısında, Kemerburgaz'ın kuzeydoğusunda, Davutpaşa Deresinin üst sekilerinde sürüklenmeden dolayı çok aşınmış kabaca iki yüzeyliye benzeyen çakmaktaşıdan bir yontma taş alet bulmuştur. Aletin çok aşınmasından dolayı tarihlenmesinde hatta el baltası olup olmamasında bazı tereddütler vardır. Ancak, Alt Paleolitik Çağ'a konulabilir. Ayrıca bu yıl yapılan araştırmalar sırasında Kansu, yine Pendik civarında Paleolitik Çağ konaklama yeri olduğunu sandığı bir yerde taş aletler toplamıştır.

Bölgede 1961 yılında Ş.A. Kansu tarafından bir araştırma daha yapılmıştır. Kansu Göksu vadisinin bazı yerlerinde Paleolitik tipte aletler ele geçirilmiştir. Ancak, Kansu vadinin neresinde araştırma yaptığını ve aletleri nereden topladığını açıklamamaktadır.

Bölgede daha geniş kapsamlı bir araştırma ise 1964 yılında yapılmıştır. A. Jelinek yönetiminde İstanbul ve Chicago Üniversitesi karma projesi kapsamında öğrencilerin de katılımıyla Göksu Derelerinin akaçlama alanlarında daha çok ilk üretimi toplulukları saptamaya yönelik yüzey araştırması sırasında da Paleolitik Çağ özellikleri gösteren yontma taş aletler bulunmuştur. Bulunan aletler içinde kuarsit ve çakmaktaşıdan yapılmış 4 adet iki yüzeyli alet, ayrıca çok sayıda Levallois ve Clactonien yongalar bulunmuştur. Jelinek bunların üst Acheuléen gelenekli olduğunu belirtmektedir.

Bölgenin en önemli ve kazı yapılan Paleolitik merkezi ise Yarımburgaz mağarasıdır. İstanbul'un yaklaşık 22 km. kuzey batısındaki Küçük Çekmece Gölü'nün kuzeyinde, göle dökülen Sazlı Dere'nin doğu yakasında yer alır ve mağara Aşağı ve Yukarı Mağara olmak üzere 2 gözden oluşur.

İlk defa 19. yy.'ın ortalarında bilim dünyasına jeoloji ve mağaracılık amacıyla tanıtılan mağaranın prehistorya açısından önemi 1959 yılında Ş.A.Kansu tarafından yapılan bir sondajla ortaya konmuştur.

Bu mağarada 3 dönem kazı yapılmıştır. I.Dönem kazıları 1963 yılında Ş.A. Kansu başkanlığında, K. Kökten'in yönetiminde Aşağı Mağara'nın giriş kısmında yapılmıştır. Daha sonra 1964-1965 yıllarında Kansu, Kökten ve Necati Dolunay'ın yönetiminde mağara karelere bölünerek daha sistemli bir şekilde kazılmıştır. 1966 yılından 1986 yılına kadar mağaranın çeşitli nedenlerle tahrip edilmesinden dolayı, 1986 yılında İ.Ü. edebiyat Fakültesi'nden Mehmet Özdoğan'ın başkanlığında II. Dönem kazıları gerçekleştirilmiştir. Bu kurtarma kazısı sonucunda mağaranın en eski yerleşiminin Alt Paleolitik Çağ'a ait olduğunun saptanmasıyla, Yarımburgaz mağarasının bilim dünyasında önemi artmış ve Türkiye Pleistosen dönem arkeolojisinin daha iyi anlaşılması amacıyla II. Dönem kazıları başlatılmıştır. 1988-1990 yılları arasında yapılan bu kazılar Prof. Dr. Güven Arsebük başkanlığında, ABD Berkeley Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğretim üyelerinden F. Clark Howell'ın katılımıyla her iki üniversitenin ortak projesi olarak gerçekleştirilmiştir.